

УДК 37.0:159.923

Лариса Кравчук,

старший викладач кафедри методики та психології

дошкільної і початкової освіти

Інституту післядипломної педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

ГОТОВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Стаття присвячена встановленню ролі інноваційної діяльності вчителя для забезпечення ефективності шкільної освіти. Розглядаються поняття: новація, інновація, педагогічна інноваційна діяльність. Проведене дослідження дозволило автору осмислити та розкрити сутність такого чинника інноваційної діяльності вчителя як готовність.

Ключові слова: ефективна шкільна освіта; новація; інновація; педагогічна інноватики; інноваційна діяльність учителя; готовність до інноваційної діяльності

Актуальність. Світ, в якому ми живемо, змінюється швидше, ніж коли-небудь в історії. Для входження в нову епоху потрібна абсолютно інша парадигма людських здібностей, а, значить, й інша система шкільної освіти, яка б була здатною розвивати людський потенціал. Сучасна стратегія розвитку нашої держави спрямована на досягнення ефективності освіти, що відповідає вимогам XXI століття. Вирішення цього важливого завдання видається у нерозривному зв'язку з процесом руйнування застарілих стереотипів та становлення нової освітньої системи, яка ґрунтується на засадах демократизації, гуманізації, гуманітаризації, комп'ютеризації, інформатизації та інтеграції. Посилення гуманістичної спрямованості освіти знаходить своє відображення у формуванні нової педагогічної свідомості, заснованої на ідеї

розвитку пізнавальної та творчої активності учнів. Відповідно до цього змінюються уявлення про процес формування людини, пріоритети її особистісних якостей, життєвих установок, цінностей, ставлень, які притаманні новому етапу розвитку українського суспільства.

Актуальним викликом сьогодення постає проблема: як викладати і навчати, як вчити і вчитися, що робити задля того, щоб процес навчання був ефективним? Як відомо, існує два шляхи підвищення ефективності освіти – екстенсивний та інтенсивний. Екстенсивний передбачає зростання чисельності навчальних закладів, інтенсивний – підвищення продуктивності праці учнів і вчителів, на основі застосування новітніх технологій, засобів і методів навчання. Разом з тим, у процесі реалізації ідеї загальності освіти у більшості держав світу в першій половині ХХ століття екстенсивний шлях розвитку школи в основному вичерпав себе. Тому сьогодні на перший план виходить інтенсивний шлях.

Проблемі впровадження інновацій в шкільну освіту присвячені праці І. Д. Беха, Л. І. Даниленко, І. М. Дичківської, В. І. Загвязинського, М. В. Кларіна, С. Д. Полякова, М. М. Поташника, В. А. Сластьоніна, А. В. Хуторського, К. В. Шилова, Н. Р. Юсунбекової. **Мета нашого дослідження** – розкрити сутність готовності як чинника інноваційної діяльності вчителя.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж говорити про педагогічну інноватику та її чинники, спробуємо розмежувати такі поняття, як новація та інновація. З. П. Румянцева, Н. О. Саломатін, Р. З. Акбердін під новацією розуміють новий порядок, новий звичай, новий метод, винахід, нове явище. Інновація ґрунтується на нововведенні, яке називається новацією [4]. У свою чергу нововведення – це заміна старого об'єкта новим [1]. М. В. Кларін [3] вважає, що інновація – це не тільки створення і поширення нововведень, а й перетворення, зміни у способі діяльності, стилі мислення, які з цими нововведеннями пов'язані. На думку А. В. Хуторського педагогічна новація – це деяка ідея, метод, засіб, технологія або система, а інновація – процес освоєння та впровадження цієї новації [9].

Інноваційна діяльність учителя розуміється як цілеспрямована педагогічна діяльність, заснована на осмисленні власного педагогічного досвіду за допомогою порівняння і вивчення, зміни і розвитку навчально-виховного процесу з метою досягнення більш високих результатів, отримання нового знання, впровадження якісно іншої педагогічної практики [2]. Інноваційна діяльність – це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення інноваційного процесу на тому чи іншому рівні освіти, а також сам процес. Основною функцією інноваційної діяльності є зміни компонентів педагогічного процесу: сенсу, цілей, змісту освіти, форм, методів, технологій, засобів навчання, системи управління тощо [9].

Необхідність в інноваційній спрямованості педагогічної діяльності в сучасних умовах розвитку суспільства, культури й освіти визначається низкою обставин. По-перше, соціально-економічні перетворення, що відбуваються, зумовили необхідність докорінного оновлення системи освіти, методології і технології організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах різного типу. Інноваційна спрямованість діяльності вчителів, що включає в себе створення, освоєння і використання педагогічних нововведень, виступає засобом оновлення освітньої політики. По-друге, посилення гуманітаризації змісту освіти, безперервна зміна обсягу, складу навчальних дисциплін, введення нових навчальних предметів вимагають постійного пошуку нових організаційних форм, технологій навчання. У даній ситуації суттєво зростає роль і авторитет педагогічного знання в учительському середовищі. По-третє, зміна характеру ставлення вчителів до самого факту освоєння і застосування педагогічних нововведень. В умовах жорсткої регламентації змісту навчально-виховного процесу вчитель був обмежений не тільки в самостійному виборі нових програм, підручників, а й у використанні нових прийомів і способів педагогічної діяльності. Якщо раніше інноваційна діяльність зводилася в основному до використання рекомендованих зверху нововведень, то в умовах сьогодення вона набуває все більш вибіркового, дослідницького характеру. Саме тому важливим напрямком у роботі керівників шкіл, органів управління

освітою стає аналіз і оцінка педагогічних інновацій, які впроваджуються вчителями, створення умов для їх успішної розробки і застосування. По-четверте, входження загальноосвітніх навчальних закладів у ринкові відносини, створення нових типів навчальних закладів, у тому числі і недержавних, створюють реальну ситуацію їх конкурентоспроможності [8, с. 456-457].

Інноваційні зміни йдуть сьогодні по таких напрямках, як формування нового змісту освіти; розробка та реалізація нових технологій навчання; застосування методів, прийомів, засобів освоєння нових програм; створення умов для самовизначення особистості в процесі навчання; зміна в образі діяльності та стилі мислення як педагогів, так і учнів, зміна взаємовідносин між ними, створення і розвиток творчих інноваційних колективів. У педагогічній літературі виділяються два типи інноваційних процесів у галузі освіти: перший тип – інновації, що відбуваються значною мірою стихійно, без повноти усвідомлення всієї системи умов, засобів і шляхів здійснення інноваційного процесу. До інновацій цього типу можна віднести діяльність учителів-новаторів. Другий тип нововведень – інновації в системі освіти, які є продуктом усвідомленої, цілеспрямованої, науково культивованої діяльності [10].

До найбільш важливих умов ефективності нововведень у галузі шкільної освіти можна віднести певний порядок їх упровадження:

- зміцнення фінансового становища освіти, оскільки сьогоднішні труднощі пов'язані з існуючими методами і джерелами її фінансування;
- забезпечення підготовленими керівниками, які б володіли необхідною інформацією та сучасними засобами прогнозування, аналізу і розрахунків її функціонування та розвитку;
- модернізація системи підготовки педагогів, від вузькопрофесійного до постійного підвищення рівня всіх вчителів, заснованої на дослідженнях в галузі педагогіки та психології;
- створення нових систем навчання, заснованих на використанні інноваційних методів і засобів у новому поєднанні, оновленні змісту освіти,

розробленні і використанні новітніх технологій навчання, в тому числі і комп'ютерних.

Разом з тим, ключовою фігурою будь-яких педагогічних перетворень був і залишається вчитель. З розвитком інноваційного підходу до навчання дітей з'явилася потреба в новому типі вчителів, що володіють інформаційними та телекомунікаційними знаннями, знаннями в галузі психології навчання, розвитку та становлення особистості дитини, вміють організовувати спілкування в процесі навчальної діяльності, володіє спеціальними знаннями та вміннями для впровадження інноваційних технологій в практику шкільного життя, вчителів, здатних розвинути розум, волю, емоційно-моральні якості, все те, що є основою успішної діяльності та успішної соціалізації школяра. Зрозуміло, що такі вимоги значно ускладнюють функції вчителя, вимагають його переорієнтації на гуманістичні цінності, адекватні характеру інновацій, які впроваджуються. Розглянемо, якою є професійна позиція вчителя під час уроку, на якому застосовуються інноваційні методів навчання.

Професійна позиція вчителя при застосуванні інноваційних методів навчання

Учень	Учитель
Визначає мету діяльності	Допомагає визначити мету діяльності
Відкриває нові знання	Рекомендує джерела отримання інформації
Експериментує	Розкриває можливі форми роботи
Вибирає шляхи вирішення	Сприяє прогнозуванню результатів
Активний	Створює умови для активності учня
Суб'єкт навчання	Партнер учня
Несе відповідальність за свою діяльність	Допомагає оцінити отриманий результат, виявити недоліки

Як бачимо, на перший план виходить співробітні всіх компонентів педагогічного процесу, ліквідується авторитарність.

Що ж є тими чинниками, які дають поштовх учителю до інноваційної діяльності? Щоб дати відповідь на це запитання, проаналізуємо причини, які перешкоджають нововведенням. На думку С. Д. Полякова, застосування-незастосування вчителями нововведень у своїй педагогічній діяльності пов'язане з широким комплексом соціальних, соціально-психологічних і психологічних факторів, які можна розділити на дві великі групи: зовнішні (соціальні та соціально-психологічні) і внутрішні (особистісно-професійні).

Соціальні фактори: оплата праці, яка не спрямована на стимулювання нововведень; життєві, зокрема сімейні обставини, що вимагають значних часових витрат; перевантаження в інших неінноваційних складових професійної діяльності тощо.

Соціально-психологічні фактори: непідтримка нововведень «начальством»; негативне ставлення до інновацій колег.

Внутрішні фактори: обмеженість фізичних і психофізичних можливостей у людини (наприклад, проблеми зі здоров'ям); недостатня інформованість про нововведення; невміння або невпевненість у своїх здібностях працювати по-новому; небажання застосовувати нове [7, с. 30].

Окрім того, процес включення вчителя в інноваційну діяльність супроводжується низкою суперечностей між:

- репродуктивним характером підготовки вчителя і необхідністю продуктивної педагогічної діяльності;
- індивідуальним характером попередньої навчальної діяльності і нерозвиненістю групових форм організації навчання;
- труднощами освоєння інноваційної діяльності та необхідністю професійно-педагогічної взаємодії з метою вирішення завдань, що стоять як перед школою, так і перед окремими педагогами;
- прагненням забезпечити демократичний стиль відносин вчителя й учня та недостатнім розумінням позиції дитини [6, с. 2].

Враховуючи вище сказане ми приходимо до висновку: якими б не були причини, все зводиться до одного – готовий чи неготовий вчитель до

інноваційної діяльності. Таким чином, головним чинником, що впливає на застосування інновацій в педагогічній діяльності, ми розглядаємо готовність учителя. На думку К. В. Шилова, готовність до інноваційної педагогічної діяльності – це інтегральна якість педагога, що включає в себе стійке прагнення до вивчення та практичного використання передового досвіду, бажання творити, що характеризується наявністю психологічної установки на виконання перетворюючих дій і компетентності по їх здійсненню [10, с. 69]. Т. С. Перекрестова пов'язує готовність учителя до інноваційної педагогічної діяльності з його здатністю створювати, сприймати, реалізовувати нововведення, а також своєчасно позбавлятися від застарілого, недоцільного. На думку дослідниці, інноваційна педагогічна діяльність передбачає не тільки пристосування, а й максимальний розвиток своєї індивідуальності, творчості, само актуалізації [6, с. 2].

Показниками готовності вчителя до інноваційної діяльності є:

- здатність творчо генерувати і продукувати нові уявлення та ідеї, проектувати і моделювати їх у практичних формах;
- відкритість особистості новому, відмінному від попередніх уявлень, що базується на толерантності особистості, гнучкості та панорамності мислення;
- культурно-естетична розвиненість і освіченість;
- готовність до удосконалення своєї професійної діяльності, наявність внутрішніх механізмів, що забезпечують цю готовність;
- розвинена інноваційна свідомість (усвідомлення цінності інноваційної діяльності у порівнянні з традиційною; інноваційні потреби, мотивація інноваційної поведінки).

Щоб визначити рівень готовності до інноваційної діяльності, вчителю необхідно володіти уміннями самоаналізу власної педагогічної діяльності. Критерії можуть бути такими:

- усвідомлення необхідності інноваційної діяльності;
- готовність до творчості;

- упевненість, що прийняте до впровадження нововведення принесе позитивний результат;
- узгодженість особистих цілей з інноваційною діяльністю;
- готовність до подолання творчих невдач;
- технологічна готовність;
- позитивна оцінка свого попереднього досвіду у світлі інноваційної діяльності;
- здатність до професійної рефлексії [5, с. 216].

Висновок. Отже, готовність – це важливий чинник інноваційної діяльності вчителя. Готовність вчителя до інноваційної діяльності не виникає миттєво, не залежить від одного бажання. Може бути сформована тільки в контексті цілісності її основних структурних компонентів – мотиваційного, креативного, технологічного та рефлексивного. Вона формується разом з філософським, психологічним, морально-етичним розвитком педагога і виражає його загальний гуманістичний рівень, не виключаючи при цьому професійних умінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент : Учеб. пособие для вузов / И. Т. Балабанов. – СПб.: Питер, 2001. – 304 с.
2. Вайзер Т. А. Инновационная деятельность учителя начальной школы как фактор совершенствования дидактического процесса [Текст] : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Т. А. Вайзер. – Нижний-Новгород, 2006. – 144 с.
3. Кларин М. В. Инновации в обучении : метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта / М. В. Кларин – М., 1997.
4. Менеджмент организации : Учеб. пособие / Румянцева З. П., Саломатин Н. А., Акбердин Р. З. и др. – М. : ИНФРА – М, 1996. – 432 с.
5. Павлова Е. П. Педагогическое творчество учителя в начальных классах // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена / Е. П. Павлова. – 2008. – № 88. – С. 215-217.

6. Перекрестова Т. О готовности учителя к инновационной педагогической деятельности / Т. Перекрестова // Начальная школа : плюс до и после. – 2006. – № 2. – С. 3-5.
7. Поляков С. Д. Педагогическая инноватика: от идеи до практики / С. Д. Поляков. – М. : Центр «Педагогический поиск», 2007. – 176 с.
8. Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – М., 2007. – 576 с.
9. Хуторской А. В. Современные педагогические инновации на уроке [Электронный ресурс] / А. В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 2007. – 5 июля. – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2007/0705-4.htm> – Назва з екрану.
10. Шилов К. Классификация инноваций / К. Шилов // Инновации в образовании. – 2007. – № 3. – С. 52-59.

Готовность как фактор инновационной деятельности учителя

Статья посвящена установлению роли инновационной деятельности учителя для обеспечения эффективности школьного образования. Рассматриваются понятия: новшество, инновация, педагогическая инновационная деятельность. Проведенное исследование позволило автору осмыслить и раскрыть сущность такого фактора инновационной деятельности учителя как готовность.

Ключевые слова: эффективное школьное образование; новация; инновация; педагогическая инноватика; инновационная деятельность учителя; готовность к инновационной деятельности

Ready innovation as a factor in teacher

The article is devoted to the role of innovation of teachers to ensure the effectiveness of school education. The concepts: innovation, innovation, pedagogical

innovation. The study allowed the author to understand and discover the essence of innovation such factors as teacher preparedness.

Keywords: effective school education; innovation; educational innovation; innovation teacher readiness for innovation.